

POLITICS AND EDUCATION DURING CHARLES I

Iulian PÎNIȘOARĂ

ABSTRACT: This study does not aim to analyze the evolution of educational system in Romania late XIX-th century and early XX-th century, instead the study aims to examine the way in which the political elite was formed intellectually speaking. My personal point of view, puts it that the period I mentioned above is the only when the colocation ”political elite” can be properly used.

KEYWORDS: prime minister, Catargiu, politics, government, king, Charles, university, law school.

În urmă cu peste o sută de ani, membrii elitei intelectuale erau participanți activi în viața politică, aceștia considerând prezența lor în spațiul public drept o datorie față de restul populației țării. Titu Maiorescu, Nicolae Ionescu, Spiru Haret, Constantin Dissescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga, Duiliu Zamfirescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, sunt doar câteva dintre personalitățile care au deținut unele dintre cele mai importante funcții în politica românească¹.

În afara acestor, să zicem, intelectuali de carieră, majoritatea oamenilor politici de la noi aveau studii universitare atestate de diplome emise de cele mai prestigioase universități ale Europei.

Chiar dacă, aparent, studiile superioare erau o condiție sine-qua-nonă pentru accederea la cele mai înalte demnități ale țării, legislația electorală din acea vreme nu impunea decât condiții minimale pentru dobândirea și exercitarea drepturilor politice (erau excluși doar cei care nu plăteau nici un fel de impozit precum și analfabeții), aproape toți oamenii politici de mai mare sau mai mica anvergură aveau studii universitare. Era un gest de patriotism ca după finalizarea studiilor ”tinerimea studioasă” să revină în țară pentru a pune în aplicare cunoștințele deprinse în universitățile din afara granițelor țării.

În categoria excepțiilor de la regulă, probabil cel mai important nume este cel al lui Lascăr Catargiu, una dintre cele mai proeminente figuri ale politicii românești din a doua

¹ Majoritatea celor enumerați mai sus au fost președinți ai Consiliului de Miniștri sau miniștri pe la diferite resorturi, cu excepția lui Duiliu Zamfirescu și a lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea. Primul a activat în diplomatie, fiind membru al Legației României din Italia timp de optsprezece ani, iar cel de-al doilea a fost primar al capitalei României.

jumătate a secolului al XIX-lea. Descendent al uneia dintre cele mai vechi și importante familii de boieri moldoveni, candidat la domnia Moldovei la alegerile din anul 1859¹, membru al Locotenenței Domnești (alături de Nicolae Golescu și Nicolae Haralambie) instituite după abdicarea forțată a lui Alexandru Ioan Cuza, lider al partidului conservator, deputat și senator, președinte al primului Consiliu de Miniștri al noului domnitor Carol I între 11 mai și 13 iulie 1866 și al primului guvern stabil al României moderne între 11 martie 1871 și 30 martie 1876 (guvern în care a ocupat, pentru o scurtă perioadă de timp, și portofoliul de la Afaceri Străine), apoi încă de două ori prim-ministru între 29 martie și 3 noiembrie 1889 și între 27 noiembrie 1891 și 3 octombrie 1895², a fost unul dintre puținii oameni politici fără studii universitare, motiv pentru care era de multe ori ținta ironiilor adversarilor politici, fie ei liberali, fie conservatorii grupați în jurul cercului “Junimea” fie cazul urmașului lui C. A. Rosetti la conducerea radicalismului românesc, George Panu, cel care spunea despre el că “orator nu e, vorbitor nu este; inteligență vie și pătrunzătoare nu posedă; cultură este departe de a avea ...”³. Cu toate că portretul realizat de Panu era unul marcat de rivalitatea politică dintre cei doi, acesta surprindea totuși una dintre trăsăturile definitorii ale personalității celui care a fost pentru aproape douăzeci de ani președinte al partidului conservator, anume perseverența. Lascăr Catargiu a avut însă numeroase alte calități care l-au ajutat în cariera-i extem de îndelungată, începută în anul 1843 și încheiată odată cu moartea sa, în anul 1899.

Referitor la calitățile lui Lascăr Catargiu, una dintre cele mai autorizate păreri este cea a lui Carol I. Suveranul îl aprecia, într-o scrisoare trimisă fratelui său mai mare Leopold (tatăl lui Ferdinand, succesorul său la tron), ca fiind “un om de onoare”⁴ și “foarte corect”⁵. Această opinie, cred, trebuie considerată cât se poate de obiectivă, având în vedere faptul că, deși Catargiu a fost un susținător fervent al regelui (vezi mișcarea de la Iași din 3 aprilie 1866, moment în care Catargiu a ordonat intervenția energetică a forțelor de ordine⁶, sau momentul în care, după incidentele de la sala Slătineanu, Lascăr Catargiu și-a asumat răspunderea formării unui guvern de “forță”, în condițiile în care, domnitorul pe atunci, Carol, amenința cu abdicarea), acesta era conștient de adversitatea pe care o stârnea Catargiu în Occident, unde era suspectat de “intrigi panslaviste”⁷.

Despre corectitudinea lui Catargiu, suveranul avea să se convingă pe baza unor experiențe personale. O primă asemenea experiență avea loc în momentul în care, Lascăr

¹ Nicolae Constantin, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, p. 59.

² Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți 1866 – 1916*, SILEX – Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994, p. 179-180.

³ George Panu, *Portrete și tipuri parlamentare*, Tipografia “Lupta” Pasajul Bănci Naționale, București, 1892, p. 29.

⁴ Sorin Cristescu, *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen 1878 – 1905*, Editura Paideia, București, 2012, p. 152.

⁵ Ibidem, p. 154.

⁶ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României 1866 - 1900*, Editura Universității “Titu Maiorescu”, București, 2002, p. 12.

⁷ Sorin Cristescu, *Scrisorile*, p. 181.

Catargiu, cu ocazia prezentării în fața regelui a noilor prefecti¹, recunoscând lipsa de “cadre” de care suferea partidul conservator la nivel local, la remarca lui Carol privind lipsa de calitate a candidaților, îi replica: “aiștea sunt Măria Ta, de unde să aduc alții, de la Viena?”². Cel de-al doilea episod este definitoriu pentru personalitatea lui Catargiu. Aflat în fața unei crize dinastice, după ce moștenitorul tronului, nepotul său Ferdinand, încurajat de regina Elisabeta, angajează o logodnă cu Elena Văcărescu, descendentă a unei importante familii boierești autohtone, Carol I, după ce, initial, a fost de acord cu acest aranjament, a inițiat consultări cu membrii marcantă ai clasei politice autohtone. Printre cei invitați să-și spună părerea a fost și Lascăr Catargiu. Iar răspunsul acestuia a fost unul memorabil. În “dulcele grai moldovenesc”, acesta i-ar fi replicat “Maiestate, aiasta nu se poate ! ... Eu, majestate, nu spun că prințul nu poate lua în căsătorie pe d-șoara Văcărescu, o poate lua, însă în cazul aista trebuie să rămâie simplu *particular*”³.

Spațiul generos acordat lui Lascăr Catargiu în acest studiu, se explică prin faptul că, desi era un “incult” pentru canoanele acelor vremuri, acesta a reușit să se impună prin alte calități în viața politică a epocii.

Cea mai importantă personalitate a vieții politice românești era regele. Ca majoritatea bărbaților din familia de Hohenzollern, Carol a urmat diverse școli militare în mai multe orașe germane precum Dresda, Munster, Berlin (aici audiind și cursuri de matematică, fizică, chimie, limba franceză)⁴, iar după o pauză în timpul căreia a efectuat și unele călătorii în Africa și Europa, viitorul rege al României a frecventat “prelegerile universitare ... în plus audiind expuneri private despre literatura franceză și istoria culturii”⁵. În momentul în care a plecat către România, Carol era locotenent în regimentul 2 prusian al dragonilor de gardă⁶.

Despre nivelul de pregătire intelectuală a membrilor elitei politice românești, o mărturie elocventă o reprezintă însăși compoziția primului guvern format în timpul domniei lui Carol, guvern condus de Lascăr Catargiu, cel care deținea și portofoliul de la interne. Ministerul de Externe (sau Afaceri Străine cum era denumit în epocă) a fost deținut de Petre Mavrogheni. Nepot al fostului domnitor Mihail Sturdza (mama sa, Ruxandra Sturdza, era sora acestuia), Mavrogheni și-a desăvârșit studiile la Paris și a intrat repede în administrația locală din Moldova⁷, pentru ca mai apoi să dovedească, în timpul guvernării Catargiu din perioada 1871-1876, ca ministru de finanțe, un real talent în administrarea finanțelor țării. Calitățile de mare

¹ Conform articolului 93, alin. 7 din Constituția României de la 1866, una dintre atribuțiile șefului statului era aceea de a numi sau confirma în toate funcțiile publice, Constantin Hamangiu, *Codul general al României. (Codurile și legile uzuale în vigoare 1860 - 1903)*, vol I, Codurile, Editura Librăriei Leon Alcalay, București 1903, p. 21.

² Pamfil Șeicaru, *Istoria Presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007, p. 224.

³ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol II (1885 - 1900), Editura Albatros Corporation, București, 2007, p. 176 – 177.

⁴ Paul Lindenberg, *Regele Carol I al României*, Editura Humanitas, București, 2010, pp. 12, 16.

⁵ Ibidem, p. 24

⁶ *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular, vol I (1866 - 1869)*, Ediție și prefață de Stelian Neagoe, Editura Scripta, București, 1992, p. 35.

⁷ Ion Mamina, Ion Bulei, op. cit., p. 219

finanțist, unanim recunoscute¹, au fost anulate de firea sa “puțin combativă și fără pasiune politică”², fapt ce l-a împins pe Mavrogheni spre o carieră diplomatică, acesta fiind, pe rând, trimis extraordinar și ministru plenipotețiar al României la Roma, Constantinopol și Viena³.

Ministru de finanțe în acest guvern era Ion C. Brătianu. A fost, probabil, cel mai abil om politic al vremii sale și una dintre cele mai importante personalități ale vieții politice românești. Lider al mișcării liberale românești, președinte al partidului liberal de la înființarea acestuia și până la moartea marelui om politic, a condus România, din postura de prim-ministru, timp de 12 ani de zile între 1876 și 1888 și a exercitat permanent o puternică influență asupra vieții publice românești. La Paris s-a înscris, la început, la cursurile Școlii militare, dar și-a întrerupt studiile și a revenit în țară pentru a se ocupa de afacerile familiei după moartea tatălui său⁴. După întoarcerea în Franța audiază la College de France diverse cursuri precum cele de istorie și morală, sau cele de limbi și literaturi slave predate de profesori precum Jules Michelet, Edgar Quinet sau Adam Mickiewicz⁵.

Considerat lumina sau rațiunea din partidul liberal⁶, Brătianu a fost cel care a făcut cunoscută cauza românilor în Franța, întreținând relații cordiale cu diverse personalități franceze precum Paul Bataillard, Armand Levy etc⁷, iar în țară a susținut numeroase conferințe publice pe diverse teme.

Ioan C. Cantacuzino, ministru de finanțe al acestui prim guvern al lui Carol I, era reprezentant al uneia dintre cele mai vechi familii boierești de la noi. După ce a studiat la Paris a intrat în diplomatie și mai apoi în magistratură⁸. A rămas ministru de justiție și în următorul guvern, pentru ca mai apoi să iasă din viața politică.

Despre C. A. Rosetti, deținătorul portofoliului de la Culte și Instrucțiune Publică s-a scris foarte mult. Este considerat de mulți întemeietorul presei românești. “Pruncul român” și mai ales “Românul” sunt publicațiile ce se identifică intim cu numele lui C. A. Rosetti⁹, însă de numele lui se leagă și alte publicații precum “România Viitoare” sau “Republica Română”¹⁰. Dacă Brătianu întruhipa rațiunea, Rosetti era “focul”¹¹, entuziasmul din partidul liberal, fapt ce explică ruptura ce s-a produs între cei doi din cauza divergențelor privind, în principal, reforma electorală. Spre deosebire de Brătianu care se bucura de simpatia românilor, C. A. Rosetti nu era privit cu aceleași sentimente, poate și pentru faptul că “deși foarte naționalist, era pornit și către

¹ Mihail Polihroniade, Alexandru – Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol I (1866 - 1877), Editura Vreimea, București, 1937, p. 176.

² Constantin Bacalbașa, op. cit., p. 112

³ Ion Mamina, Ion Bulei, op. cit., p. 219.

⁴ Apostol Stan, *Ion C. Brătianu. Un promotor al liberalismului în România*, Editura Globus, București, 1993, p. 24.

⁵ Ibidem, p. 27.

⁶ Alexandru G. Djuvara, *Brătianu - Rosetti*, Antea tipo- lithografie P. M. Pestemalgioglu, Brăila, 1884, p. 8.

⁷ Apostol Stan, op. cit., p. 35.

⁸ Ion Mamina, Ion Bulei, op. cit., p. 175 - 176.

⁹ C. A. Rosetti. *Gînditorul. Omul*, Studiu, antologie și note de Radu Pantazi, Editura Politică, București, 1969, p. 12.

¹⁰ Mihail Polihroniade, Al – Chr Tell, op. cit., p. 172.

¹¹ Alexandru G. Djuvara, op. cit., p. 8.

admirația străinilor”¹, și pentru faptul că, desi avea mai mereu probleme financiare, își permitea să trăiască, împreună cu numeroasa lui familie, la Paris, o mare parte din timp².

Activitatea publicistică a lui C. A. Rosetti este de-a dreptul impresionantă. În afară de activitatea gazetărească, a efectuat traduceri în limba română a unor lucrări aparținând lui Byron și Lamartine³, era la curent cu scrierile lui Voltaire⁴.

Ioan Gr. Ghica, fiul domnitorului Moldovei Grigore Al. Ghica, ministru de război, studiasse la Fribourg (Elveția) și la Paris, pentru ca mai apoi să urmeze studii de filosofie, drept și artă militară la Geneva⁵.

Una dintre cele mai longevive personalități ale vieții politice românești din timpul domniei lui Carol I a fost D. A. Sturdza. Desăvârșindu-și pregătirea intelectuală în Germania⁶, la Göttingen, Freiburg, Jena, München, Bonn, Berlin, specializat în științe economice și financiare⁷, a ocupat diverse portofolii în guverne liberale până când a fost numit președinte al Consiliului de Miniștrii la 4 octombrie 1895, pentru un mandat de un an de zile. Începând cu 1897 primește din partea regelui un al doilea mandat, de doi ani⁸, pentru ca la jumătatea lui martie 1907, în timpul gravei crize provocate de răscoala țărănească să revină pentru ultima dată în fruntea unui guvern liberal.

Dintre liberali, destul de izolat în timpul domniei lui Carol I, datorită relației extrem de apropiate pe care o întreținuse cu fostul principe Alexandru Ioan Cuza, un loc aparte îl ocupă Mihail Kogălniceanu. Este o excepție în rândul liberalilor, pentru faptul că și-a împărțit studiile între Paris și Berlin, liberalii fiind de formație intelectuală franceză. Istoric, publicist, patriot, rămâne în istoria națiunii prin celebrul discurs din data de 9 mai 1877. La fel de celebră este și disputa sa oratorică purtată cu un alt mare orator, Barbu Catargiu, pe tema împroprietăririi țăranilor români. Între altele, a condus teatrul din Iași alături de Constantin Negruzzi și Vasile Alecsandri, alte două personalități importante ale vieții politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁹.

Un loc aparte în viața politică românească l-a ocupat Nicolae Fleva. Licențiat în drept la Neapole¹⁰, a rămas celebru pentru pledoaria ținută în fața Curții cu jurați din Târgoviște în procesul celor implicați în incidentele de la Ploiești din anul 1870 și pentru felul în care discursul său reușea să însuflețească masele populare, motiv pentru care a fost numit “tribunul”.

¹ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, vol. II (1885 - 1900), p. 124.

² Ibidem.

³ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 229.

⁴ Mihail Polihroniade, Al – Chr Tell, *op. cit.*, 171.

⁵ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 197.

⁶ Mihail Polihroniade, Al – Chr Tell, *op. cit.*, p. 174.

⁷ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 236.

⁸ Ibidem.

⁹ Vasile V. Haneș, *Antologia oratorilor români*, Editura Socec & S. A. R. București, p. 36

¹⁰ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 192.

Un alt liberal de marcă a fost Vasile Lascăr. Licențiat în drept la Paris, primar al orașului Târgu-Jiu la doar douăzeci și șase de ani¹, a propus, la începutul secolului trecut un proiect extrem de bine documentat de reformă administrativă, proiect ce a fost astfel modificat încât nici chiar inițiatorul său nu l-a mai recunoscut.

Un alt nume de marcă, dintre liberali este cel al lui Spiru Haret, doctor în matematică la Paris, reformator al sistemului educational din România, la fel de bine documentat ca și Vasile Lascăr, fiind cunoscut faptul că purta, în permanentă, corespondență cu învățătorii din întreaga țară.

Din rândul liberalilor s-au mai remarcat și alte nume precum Dumitru Brătianu, Nicolae Ionescu, profesor de istorie universală la Universitatea din Iași (de multe ori ironizat de Titu Maiorescu pentru faptul că nu ar fi fost pregătit pentru o asemenea misiune).

Dintre conservatori, un nume emblematic este cel al lui Alexandru Lahovary. Doctor în drept, la Paris², a fost una dintre cele mai strălucite minți ale epocii, destinat să devină președinte al partidului conservator dacă nu ar fi încetat din viață, din cauza problemelor cardiace, la doar 56 de ani.

Un alt reprezentant de seamă al conservatorismului românesc a fost Titu Maiorescu. Întemeietor al societății literare “Junimea”, doctor în filosofie al universității din Gissen (Germania) și licențiat în drept la Paris³, profesor de istorie universală, filosofie și logică la Universitatea din Iași, primul autor român al unui manual de logică, profesor și rector al Universității din București, critic literar, autor al unor studii celebre precum “Despre scrierea limbii române” sau “În contra direcției de astăzi în cultura română”⁴. Critic literar, traducător (*Aforismele pentru înțelepciunea în viață*, - Arthur Schopenhauer), estetician memorialist, ministru și președinte al Consiliului de Miniștri (în mandatul său a fost semnat tratatul de la București, ce a pus capăt celui de-al doilea război balcanic), Titu Maiorescu rămâne unul dintre cei mai de seamă oameni politic și intelectuali ai vremii.

Un alt lider marcant al grupării junimiste a fost Petre P. Carp. Și-a desăvârșit studiile în Germania, la Universitatea din Bonn, unde a urmat cursurile Facultății de Drept și Științe Politice⁵, autor al unor prelegeri publice susținute la Iași (Tragedia antică și modernă și Trei Cezari: Cezar, Carol cel Mare și Napoleon)⁶ și al unui eseu critic la adresa operei “Răzvan și Vidra” a lui Bogdan Petriceicu – Hașdeu⁷.

Limitându-ne la aceste nume, desi nu sunt singurele care au marcat viața politică românească, trebuie să precizăm că oamenii politici ai vremii era familiarizați cu numele, dar

¹ M. Theodorian – Carada, *Vasile Lascăr (1852 - 1907)*, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, - 1914, p. 19.

² Alexandru Lahovary, *Discursuri politice (1881 - 1896)*, Tipografia și fonderia de litere Dor. P. Cucu, București, 1905, p. VII.

³ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 216.

⁴ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Turod Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 159, 165.

⁵ Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 178.

⁶ Vasile Haneș, *op. cit.*, p. 71.

⁷ C. Săteanu, *Figuri din “Junimea”*, Editura Bucovina, București, p. 75.

mai ales cu operele unor autoi precum Platon, Aristotel, Cato, Cicero, Voltaire, Descartes, Montesquieu, Machiavelli, Thiers, Proudhon, Marx, Mommsen etc. De asemenea în cadrul dezbaterilor din Senat și Camera Deputaților erau utilizate frecvent citate în limba latină. Astăzi, din păcate, nivelul dezbaterilor parlamentare este departe de acele vremuri.